

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2017.28.115853>

УДК 001.891.5–021.272:(81.255.4:821.111)Шексп*Сонет1=030.111=161.1)

ОСТАПЕНКО Світлана Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського;
вул. Трамвайна, 16, м. Кривий Ріг, 50005, Україна; e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua;
тел.: +38 097 5232960; ORCID ID: 0000-0002-3915-4854

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ Д. ПАВЛИЧКА СОНЕТУ 1 В. ШЕКСПІРА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. *Мета.* Здійснити структурно-семантичний аналіз та встановити особливості поетичного перекладу сонету 1 В. Шекспіра українською мовою. *Об'єкт аналізу* — переклад сонету 1 В. Шекспіра. *Предметом* наукової розвідки є проблема відтворення стилістичних засобів у процесі поетичного перекладу. *Методи.* Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою таких методів: перекладознавчий та компаративний аналіз, порівняння стилістичних явищ та їх невідповідностей в оригінальному та перекладеному текстах у перекладознавчих цілях, аналіз способів відтворення та застосованих трансформацій в процесі передачі стилістичних засобів українською мовою. *Результати.* У процесі дослідження проведено аналіз поетичного перекладу сонету 1 В. Шекспіра, зробленого Д. Павличком, розглянуто внутрішню структуру перекладеного сонету та перекладацькі трансформації, застосовані у перекладі, передання або втрату стилістичних прийомів оригіналу. *Висновки.* Д. Павличко модифікував жанр сонета, збагативши композиційно-стильові і виражальні кошти, урізноманітнив жанровотворчу структуру сонета. І хоча він категорично відкидав трактування сонета як “носія” певного стилю, саме порушення канонів сонетної форми, а то й кардинальне їх зміна є невід'ємною ознакою індивідуального стилю Д. Павличка.

Ключові слова: поетичний переклад, перекладацький аналіз, трансформація, стилістичний прийом, сонет.

Постановка проблеми. Переклад поетичного тексту — літературний процес, який вимагає не менше творчих зусиль, ніж написання оригіналу: важливо не тільки передати зміст, але і зберегти естетичну функцію, прагматику, а також його поетичну організацію.

Аналіз літератури в області теорії та практики перекладу показує, що питання віршованого перекладу представляють собою максимальну складність, так як поетичний твір більшою мірою залежить від мови, ніж від прози, до того ж у силу специфіки жанру необхідно передати в перекладі не тільки зміст, але й ритміко-мелодійну та композиційно-структурну сторону першотвору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо поетичного перекладу завжди хвилювало вчених. У різні часи і в різних країнах поети, перекладачі і вчені вважали, що переклад поезії неможливий. Існує багато теорій поетичного перекладу, розроблених ученими, серед яких О. Месковський, В. Белінський, О. Смирнов, І. Левий, О. Смирницький, О. Бархударов, В. Матезіус, О. Фішер, Р. Якобсон та ін.

Актуальність роботи визначається недостатнім вивченням питання про збереження змісту або форми поетичного твору при поетичному перекладі, а також спробою з'ясувати, за допомогою яких перекладацьких трансформацій перекладач відтворює текст оригіналу, щоб досягти якомога точного поетичного перекладу і чи вдається передати при поетичному перекладі все те, що хотів донести автор до читача.

Постановка завдання. Мета нашої роботи полягає в тому, щоб методом аналізу встановити особливості поетичного перекладу сонетів В. Шекспіра українською мовою. Об'єкт аналізу — переклад сонету 1 В. Шекспіра. Предметом наукової розвідки є проблема відтворення стилістичних засобів у процесі поетичного перекладу.

Виклад основного матеріалу. Кожен поетичний текст необхідно розглядати у трьох аспектах: змістовому (що сказано), стилістичному (як сказано) та прагматичному (яку реакцію викликає сказане у читача). Ці три сторони оригіналу підлягають відтворенню при перекладі, однак, ніколи не повинні (та й не можуть) передаватися зі стовідсотковою точністю.

Оскільки абсолютної тотожності оригіналу й перекладу досягти неможливо, переклад поезії полягає в досягненні певної функціональної еквівалентності тексту перекладу тексту оригіналу.

Таким чином, перекладач повинен бути готовий до неминучих втрат змістовних або формальних елементів. Найчастіше він змушений жертвувати значеннями, щоб зберегти структурну організацію віршованого твору з її естетичним впливом на читача. Утім, трапляється, що вилучення деяких формальних елементів набагато важливіше для передачі точного змісту.

Перекладач завжди повинен шукати так звану золоту середину у виборі між формою і змістом, так як адекватним можна вважати той переклад, який найбільш повно відтворив і змістовну, і формальну сторони оригіналу. І форма, і зміст у тексті перекладу повинні в рівній мірі відповідати формі і змісту тексту оригіналу.

Для структурно-семантичного та порівняльного аналізу поетичних перекладів на українську мову сонету 1 серед перекладів багатьох українських перекладачів «Сонетів» В. Шекспіра ми віді-

брали поетичний переклад українського поета, перекладача, літературний критика, громадсько-політичного діяча Дмитра Васильовича Павличка.

Завдяки перекладацьким та організаторським зусиллям Дмитра Павличка вперше повне зібрання творів Шекспіра з'явилося українською мовою в шести томах. Дмитро Павличко видав першу в історії української літератури антологію «Світовий сонет» (у 1998 році), на сторінках якої надруковано новий повний корпус Шекспірових сонетів.

Розглянемо поетичний переклад сонету 1 Д. Павличка [3]:

Сонет 1

1. Ми прагнем, щоб краса потомство мала, (А)

2. Щоб цвіт її ніколи не зачах, (В)

3. Щоб квітнула троянда нетривала, (А)

4. Все наново постаючи в бруньках. (В)

5. А ти, закоханий у власну вроду, (С)

6. Її годуєш полум'ям своїм, (D)

7. Розвалюєш — скажи, кому на шкоду? — (С)

8. Душі своєї багатючий дім. (D)

9. Ти, хто весні сьогодні пишна пара, (Е)

10. Пригноблюєш весняне почуття, (F)

11. Як той багатий, та нещасний скнара, (Е)

12. Змарновуєш на вбогості життя. (F)

13. Світ пожалій, не зводь красу до гробу, (G)

14. Віддай природі борг — свою подобу! (G)

Наведений поетичний переклад Дмитра Павличка сонету 1 В. Шекспіра складається з типової для англійського сонету форми: перекладений Д. Павличком сонет 1 написано 5-тистопним ямбом, він має 14 рядків (три чотиривірші та заключний куплет (двовірш) і систему рим: АВАВ СDСD EFEF GG — що цілком відповідає формі шекспірівського сонету.

Далі проведемо змістовий аналіз та розглянемо внутрішню структуру поетичного перекладу сонету 1 Д. Павличка, розглянемо перекладацькі трансформації, які використав Д. Павличко у своєму перекладі, порівнявши його поетичний переклад з підрядковим перекладом Шекспіра [5]:

у рядку 1 Д. Павличко застосував узагальнення (generalization): «найпрекрасніші створіння» «краса»

В. Шекспір: «From fairest creatures we desire increase»

ПП: «Від найпрекрасніших створінь ми бажаємо приросту (приплоду);

Д. Павличко: «Ми прагнем, щоб краса потомство мала» — розгорнута метафора.

У рядку 2 в поетичному перекладі Д. Павличко використав заміну (substitution):

В. Шекспір: «That thereby beauty's rose might never die,»

ПП: «Щоб таким чином троянда краси ніколи не вмирала»;

Д. Павличко: «Щоб цвіт її ніколи не зачах» — розгорнута метафора.

А також Д. Павличко поміняв місцями оригінал шекспірівських рядків 2 і 3:

В. Шекспір: «2. Щоб таким чином троянда краси ніколи не вмирала, 3. Але, коли більш зріла (та, що вже розпустилась) [троянда] з часом помре»;

Д. Павличко: «2. Щоб цвіт її ніколи не зачах, 3. Щоб квітнула троянда нетривала»; а також використав антонімічний переклад: «з часом помре» — «щоб квітнула», та додавання (addition): «нетривала». «Щоб квітнула троянда нетривала» — розгорнута метафора, «троянда нетривала» — епітет. В рядках 1, 2, 3: «щоб... щоб... щоб» — ординарний (звичайний) повтор;

У рядку 4 Д. Павличко використав заміну (substitution): «спадкоємець» «бруньки», «нестиме пам'ять» «все заново постаючи» та вилучення (omission): «нестиме пам'ять про нього» — опущено:

В. Шекспір: «His tender heir might bear his memory:»

ПП: «Його ніжний (люблячий) спадкоємець нестиме пам'ять про нього»;

Д. Павличко: «Все наново постаючи в бруньках» — метафора.

У рядку 5 у перекладі Д. Павличко використав заміну (substitution): «заручений» «закоханий» та узагальнення (generalization): «заручений з своїми власними ясними очима» — «закоханий у власну вроду»:

В. Шекспір: «But thou, contracted to thine own bright eyes»

ПП: «А ти, заручений з своїми власними ясними очима»;

Д. Павличко: «А ти, закоханий у власну вроду» — метафора.

У рядку 6 Д. Павличко використав заміну (substitution): «підтримуєш в собі» «її годуєш»:

В. Шекспір: «Feed'st thy light's frame with self-substantial fuel,»

ПП: «Підтримуєш в собі полум'я (багаття) паливом своєї сутності»;

Д. Павличко: «Її годуєш полум'ям своїм» — розгорнута метафора.

У рядку 7 Д. Павличко використав заміну (substitution):

В. Шекспір: «Making a famine where abundance lies,»

ПП: «Створюючи голод [там], де панує достаток»;

Д. Павличко: «Розвалюєш — скажи, кому на шкоду? —» розгорнута метафора.

У рядку 8 Д. Павличко використав вилучення (omission): «занадто жорстокий до своєї милої персони», та заміну (substitution): «сам собі ворог» «душі своєї багатючий дім»:

В. Шекспір: “Thyself thy foe, to thy sweet self too cruel.”

ПП: «Сам собі ворог, занадто жорстокий до своєї милої персони»;

Д. Павличко: «Душі своєї багатючий дім» — метафора, «багатючий дім» — ланцюг епітетів.

У рядку 9 Д. Павличко використав заміну (substitution): «є тепер новою прикрасою світу» «хто весні сьогодні пишна пара»:

В. Шекспір: “Thou that art now the world’s fresh ornament”

ПП: «Ти, що є тепер новою прикрасою світу»;

Д. Павличко: «Ти, хто весні сьогодні пишна пара» — метафора, «пишна пара» — епітет.

У рядку 10 український перекладач використав змістовий розвиток рядку 9, продовживши тему «весни» в 10 рядку, а також використав антонімічний переклад: «першим вісником (першоцвітом, весняною квіткою) барвистої весни» (позитивне) — «пригноблюєш весняне почуття» (негативне).

В. Шекспір: “And only herald to the gaudy spring,”

ПП: «І першим вісником (першоцвітом, весняною квіткою) барвистої весни»;

Д. Павличко: «Пригноблюєш весняне почуття» — розгорнута метафора, «весняне почуття» — епітет.

Рядки 11 та 12 перекладач Д. Павличко поміняв місцями:

В. Шекспір: «11. Within thine own bud buriest thy content

У власному бутоні ховаєш свою суть

12. And, tender churl, makest waste in niggarding.

І, ніжний скнара, марнуєшся в скупості»;

Д. Павличко: «11. Як той багатий та нещасний скнара, — порівняння,

«багатий та нещасний скнара» — оксюморон

12. Змарнуєш на вбогості життя» — метафора.

Якщо згідно зі змістом оригіналу порівняти рядок 11 Д. Павличка і рядок 12 В. Шекспіра, то можна зазначити, що перекладач використав заміну (substitution) «І, ніжний скнара, марнуєшся в скупості» «Як той багатий, та нещасний скнара» та змістовий розвиток у рядку 12, а також вилучення (omission) у рядку 12: «У власному бутоні ховаєш свою суть».

У рядку 13 Д. Павличко використав заміну (substitution): «або цією ненажерою будь» «не зводь красу до гробу»:

В. Шекспір: “Pity the world, or else this glutton be,”

ПП: «Пожалій світ, або цією ненажерою будь»

(Над світом зглянься, у разі зворотному);

Д. Павличко: «Світ пожалій, не зводь красу до гробу» — метафора.

У рядку 14 Д. Павличко використав заміну (substitution):

В. Шекспір: “To eat the world’s due, by the grave and thee.”

ПП: «З’ївши належне світу, й могилою себе»

(Він з’їсть тебе могилою безповоротно).

Д. Павличко: «Віддай природі борг — свою подобу! — метафора.

Отже, зробивши порівняльний аналіз, ми з’ясували, що поетичний переклад Д. Павличка є доконалим в структурній формі, але що стосується змісту, то перекладачеві довелося використовувати різні перекладацькі трансформації, щоб досягти віршування та рими, через що деякі слова та рядки були вилучені та замінені.

У своєму поетичному перекладі Д. Павличко використав:

заміну — 13 разів: рядки 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14;

вилучення — 3 рази: рядки 4, 8, 12;

змістовий розвиток — 2 рази: рядки 10, 12;

узагальнення — 2 рази: рядки 1, 5;

антонімічний переклад — 2 рази: рядки 3, 10

додавання — 1 раз: рядок 3;

Що стосується передачі архаїзмів, то як видно з перекладу, Д. Павличко не передав жодного архаїзму, переклавши їх нейтральними сучасними словами. В поетичному перекладі Д. Павличка ми виділили 14 рядків, в яких було використано 18 стилістичних прийомів. Результати схематично зображено в діаграмі (рис. 1. Стилiстичнi прийоми поетичного перекладу Д. Павличка сонету 1 В. Шекспіра).

На малюнку відображено наступні 19 стилістичних прийомів, використаних Д. Павличком у своєму поетичному перекладі сонету 1 В. Шекспіра: метафора — 12 одиниць, епітет — 3 одиниці, ланцюг епітетів — 1 одиниця; оксюморон — 1 одиниця; ординарний повтор — 1 одиниця; порівняння — 1 одиниця.

Висновки. Переклади сонету Д. Павличка — це наочний і яскравий приклад всебічного спектрального забарвлення образу. Художньо-естетичні принципи Д. Павличко — результат нашару-

вання багатьох пластів вітчизняної та зарубіжної культур, дотримання класичних принципів у літературі з урахуванням досвіду різних літературних шкіл майстрів слова — І. Франка, М. Рильського. Використавши художні відкриття і філософські досягнення своїх попередників, досягнення сучасників, Д. Павличко модифікував жанр сонета, збагативши композиційно-стильові і виражальні кошти, урізноманітнив жанротворчу структуру сонета. І хоча він категорично відкидав трактування сонета як «носія» певного стилю, що звужує ідеологічні права жанру, «закривав» його в загоні певної епохи чи певного індивідуального феномена, саме порушення канонів сонетної форми, а то й кардинальна їх зміна є невід'ємною ознакою індивідуального стилю Д. Павличка.

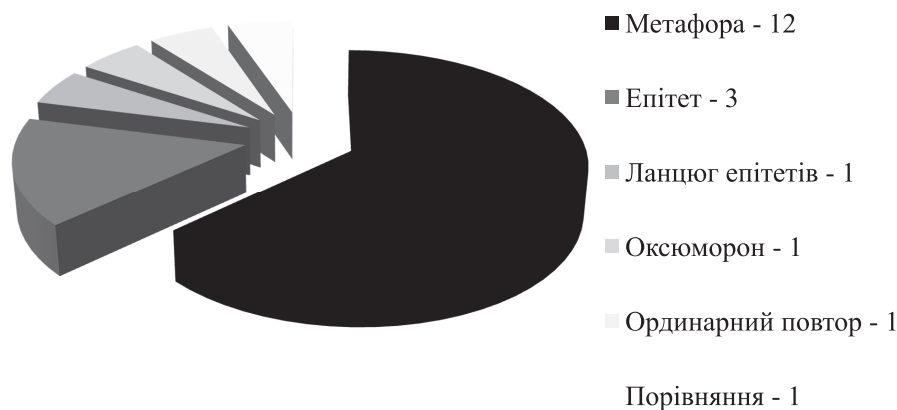

Рис. 1. Стилістичні прийоми поетичного перекладу Д. Павличка сонету 1 В. Шекспіра

Л і т е р а т у р а

1. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : монографія / Л. В. Коломієць. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. — 522 с.
2. Коломієць Л. В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача : на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів / Л. В. Коломієць // Мовні і концептуальні картини світу. — Київ : Логос, 2000. — 202 с.
3. Павличко Д. В. В. Шекспір (переклад з англійської). Твори в шести томах. Том 6. — К. : Дніпро, 1986. — 840 с.
4. Торкут Н. М. Інтерпретація сонетів В. Шекспіра в методологічному просторі міждисциплінарного діалогу / Н. М. Торкут // Ренесансні студії. — Запоріжжя : Зірка, 2006. — Вип. 11. — 230 с.
5. Шекспір В. Твори в шести томах. Том 6. — К. : Дніпро, 1986. — 840 с.
6. Barnstone W. *The Poetics of Translation : History, Theory, Practice*. — New Haven & London : Yale University Press, 1993. — 302 p.
7. Prokopiv O. *The Ukrainian Translations of Shakespeare's Sonnets : A Stylistic Analysis*. — Ottawa : Edmonton, 1976. — 365 p.

R e f e r e n c e s

1. Kolomiets', L. V. (2004), *Conceptual and methodological fundamentals of contemporary Ukrainian poetic translation (based on translations of English, Irish and American poetry)* : Monograph [Konseptual'no-metodolohichni zasady suchasnoho ukrainskoho poetychnoho perekladu (na materialy perekladiv z anhlijs'koji, irlandskoji ta amerykanskoji poeziji) : monografia], Kyiv University Publishing and printing center, Kyiv, 522 p.
2. Kolomiets', L. V. (2000), "Language-stylistic evaluation of the creative method of a translator: on the examples of Ukrainian translations of Shakespeare's sonnets", *Linguistic and conceptual pictures of the world* ["Movno-styl'ovi vymiry tvorchoho metodu perekladacha: na materialy ukrainskykh perekladiv Shekspirovykh sonetiv", *Movni i kontseptual'ni kartyny svitu*], Lohos, Kyiv, 202 p.
3. Pavlychko, D. V. (1986), *W. Shakespeare (transl. from English). Works in 6 volumes: Volume 6* [V. Shekspir (pereklad z anhli.) *Tvory v shesty tomakh: Tom 6*], Kyiv, Dnipro, 840 p.
4. Torcut, N. M. (2006), "Interpretation of W. Shakespeare's sonnets in methodological area of interdisciplinary dialogue", *Renaissant studios* ["Interpretatsija sonetiv V. Shekspira v metodolohichnomu prostori mizhdyscyplinarnoho dialohu", *Renesansni studiji*], Zirka, Zaporizhzhia, Issue 11, 230 p.
5. Shekspir, V. (1986), *Works : in 6 vol. [Tvory : v 6 t.]*, Dnipro, vol. 6, 840 p.
6. Barnstone, W. (1993) *The Poetics of Translation : History, Theory, Practice*, Yale University Press, New Haven & London, 302 p.
7. Prokopiv, O. (1976), *The Ukrainian Translations of Shakespeare's Sonnets: A Stylistic Analysis*, Edmonton, Ottawa, 365 p.

ОСТАПЕНКО Светлана Анатольевна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранной филологии и перевода
Донецкого национального университета экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского;
ул. Трамвайная, 16, г. Кривой Рог, 50005, Украина; e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua;
тел.: +38 097 5232960; ORCID ID: 0000-0002-3915-4854

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОЭТИЧЕСКОГО ПЕРЕВОДА Д. ПАВЛЫЧКО СОНЕТА 1 У. ШЕКСПИРА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация. Цель. Осуществить структурно-семантический анализ и установить особенности поэтического перевода сонета 1 Шекспира на украинский язык. **Объект** анализа — перевод сонета 1 Шекспира. **Предметом** научного исследования является проблема воспроизведения стилистических средств в процессе поэтического перевода. **Методы.** Решение поставленных задач осуществлялось с помощью таких методов: переводоведческий и компаративный анализ, сравнение стилистических явлений и их несоответствий в оригинальном и переведенном текстах в переводческих целях, анализ способов воспроизведения и применённых трансформаций в процессе передачи стилистических средств на украинский язык. **Результаты.** В процессе исследования проведён анализ поэтического перевода сонета 1 Шекспира, сделанного Д. Павлычко. Рассмотрены внутренняя структура переведённого сонета и переводческие трансформации, применённые в переводе, передача или потеря стилистических приемов оригинала. **Выводы.** Д. Павлычко модифицировал жанр сонета, обогатив композиционно-стилевые и выразительные средства, разнообразил жанровотворческую структуру сонета. И хотя он категорически отвергал трактовку сонета как «носителя» определённого стиля, именно нарушение канонов сонетной формы, а то и кардинальное их изменение является неотъемлемым признаком индивидуального стиля Д. Павлычко.

Ключевые слова: поэтический перевод, переводческий анализ, трансформация, стилистический приём, сонет.

Svitlana A. OSTAPENKO,

PhD (Pedagogy), Associate Professor, Department of Foreign Philology and Translation,
Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky;
16 Tramvaina str., Kryvyi Rih, 50005, Ukraine; e-mail: ostapenko@donnuet.edu.ua;
tel.: +38 097 5232960; ORCID ID: 0000-0002-3915-4854

STRUCTURAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF UKRAINIAN POETIC TRANSLATION OF W. SHAKESPEARE'S SONNET 1 MADE BY D. PAVLYCHKO

Summary. Purpose. To carry out a structural-semantic analysis and establish the peculiarities of the poetic translation of the sonnet 1 by W. Shakespeare into Ukrainian. **Methods.** The solution of the tasks was carried out with the help of such methods as translation and comparative analysis, comparison of stylistic phenomena and their inconsistencies in the texts of the original and translation for translation purposes; an analysis of the ways of transferring those transformations used in the reproduction of stylistic means in the Ukrainian language. **Results.** In the process of the study, an analysis of the poetic translation of Shakespeare's sonnet 1 made by D. Pavlychko was carried out, the internal structure of the translated sonnet and the translation transformations applied in the course of translation, conveying or loss of stylistic techniques of the original text were examined and analyzed. **Conclusions.** D. Pavlychko modified the genre of the sonnet, enriched compositional-style and expressive means, diversified the genre-forming structure of the sonnets. Although he categorically rejected the interpretation of the sonnets as "carriers" of a certain style, it is the violation of the canons of a sonnet form, and even their radical change is an inalienable feature of the individual style D. Pavlychko.

Key words: poetic translation, translation analysis, transformation, stylistic device, sonnet.

Статтю отримано 20.09.2017 р.